

Doplňující texty

Doporučení pro 1. stupeň základní školy

Člověk a jeho svět

Uplatnění badatelsky orientované výuky při výuce vlastivědných témat na 1. stupni základní školy

Lekce navržené v rámci projektu Dějepis+ pro žáky 2. stupně základní školy jsou založeny na principech badatelsky orientované výuky (používána je také zkratka BOV), která je zaměřena na rozvoj znalostí, dovedností a postojů na základě aktivního a samostatného poznávání žákem.

PŘI BADATELSKY ORIENTO VANÉ VÝUCE

- učitel podporuje žáky, aby se zabývali vědecky orientovanými otázkami.
- žáci vybírají důkazy, na jejichž základě formulují odpovědi na otázky.
- žáci zvažují i alternativní vysvětlení a jejich návrhy zdůvodňují.

Na 1. stupni ZŠ vyučující badatelsky orientovanou výuku obvykle využívají při naplňování cílů v tematickém okruhu Rozmanitost přírody (vzdělávací oblast Člověk a jeho svět). Vhodným způsobem ji ale lze využít při naplňování očekávaných výstupů tematického okruhu Lidé a čas, jenž si mimo jiné klade za cíl vyvolat u žáků zájem o minulost. Proto je důležité, aby měli příležitost zkoumat i taková témata, ke kterým mohou samostatně vyhledávat informace z dostupných zdrojů a mají příležitost seznámit se a pracovat s různými historickými prameny. Žáci nejprve zkoumají události ve své rodině, postupují k historickým událostem spojeným s místem, kde žijí (obec a region) a postupně se seznamují s důležitými okamžiky z historie naší země. Žáci by se měli seznamovat s dějinami v kontextech, jež znají a sami prožívají (např. lidé se dříve jinak oblékali, jinak měřili čas, jinak se stravovali a bydleli, měli odlišný vztah k dětem, ke vzdělávání).

Očekávané výstupy RVP ZV (2021) k jejichž naplnění lze BOV využít.

- pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu (ČJS-3-3-02)
- pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy (ČJS-5-3-01)
- využívá knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti (ČSJ-5-3-02)
- srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik minulosti (ČSJ-5-3-03)

Z lekcí navržených pro žáky 2. stupně ZŠ může prvostupňový učitel načerpat inspiraci a upravené je může využít pro své žáky (především ve 4. a 5. ročníku) s cílem podpořit jejich samostatné bádání. Často je možné bez větších úprav využít formulované badatelské otázky. Časová náročnost se bude odvíjet nejen od času potřebného na vlastní zkoumání, ale je třeba poskytnout žákům dostatek prostoru pro společné sdílení odpovědí a jejich zdůvodnění. Vhodnou formou je skupinová práce, kdy žáci mohou odpovědi společně promýšlet a diskutovat. Lekce jsou doprovázeny texty, které vyučujícím mohou pomoci s promýšlením kontextu, do kterého bude aktivita zasazena.

Doporučujeme vybrat z pracovních listů a vytisknout pouze ty zdroje, se kterými budou žáci pracovat.

Kromě naplňování výstupů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět nabízejí lekce propojení na průřezové téma Osobnostní a sociální výchova. Svým badatelským pojetím podporují rozvoj osobnosti žáka v oblasti formování studijních dovedností, k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů, k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů lidského chování. Při práci s texty, odlišování podstatných a nepodstatných informací, vyhledávání a porovnávání informací z více zdrojů, posuzování textu podle záměru autora je rozvíjena čtenářská gramotnost a očekávané výstupy vzdělávací oblasti Český jazyk a literatura.

Při vyhledávání informací v doporučených digitálních zdrojích a při čtení elektronických textů je podpořen rozvoj digitální kompetence. Při formulování a srozumitelném vyjadřování myšlenek, při naslouchání ostatním a při zapojování do diskuse je podpořen rozvoj kompetence komunikativní.

Obsah metodiky

Jak pracovat s pamětníkem (blok 8, lekce 32)	4
Vojáci ve válce (blok 3, lekce 12)	5
Holocaust (blok 4, lekce 16)	6
Vzpomínání na válku (blok 4, lekce 18)	7
Doporučené zdroje	8

LEKCE VYUŽITELNÉ NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Jak pracovat s pamětníkem (blok 8, lekce 32)

Cílem lekce při jejím zařazení v prvostupňovém vzdělávání je, aby se žáci seznámili s významem vzpomínek a jejich zaznamenáváním pro uchování historické paměti národa. Mají příležitost si skrze vlastní zážitek uvědomit, jak důležité a obtížné je formulování a kladení vhodných otázek při rozhovoru s pamětníkem. Hledají odpověď na otázku: „Jak se připravit na rozhovor s pamětníkem?“ Z pracovního listu doporučujeme využít zadání 1 a 2 k 1. hodině a zadání 1 ze 2. hodiny.

Realizace:

- Společný brainstorming na téma, kdo je pamětník, co je vzpomínka. Učitel zapisuje na viditelné místo.
- Učitel rozdává do skupin kopie stejné fotografie (z jeho života), žáci plní první zadání z pracovního listu.
- Učitel vypráví vzpomínku, která souvisí s fotografií.
- Žáci formulují dvě otázky, které je ke vzpomínce zajímají. Učitel postupně na otázky odpovídá.

- Žáci na časové ose vyznačí, ke kterému období se učitelova vzpomínka váže, a na internetu vyhledají událost, jež se stala ve stejném období.
- Vyhledané události společně sdílejí.
- Učitel zadá žákům, aby si přinesli vlastní fotografii nebo předmět, ke kterému se váže nějaká jejich vzpomínka. Společně se zamyslí, co je při vybírání fotografie nebo předmětu důležité.
- Žáci si ve dvojicích/trojicích představují přinesené artefakty (postupují podle zadání 1 z 2. hodiny).
- Společně odpovídají na otázky: „Proč zaznamenáváme něčí vzpomínky?“ „Co musíme udělat předtím, než realizujeme rozhovor s pamětníkem?“

Pozn.: Na aktivitu lze navázat rozhovorem s pamětníkem, kterého si žáci sami vyberou. Svůj výběr by měli zdůvodnit a na rozhovor se připravit podle zásad, které společně formulovali.

Naplněvané očekávané výstupy RVP ZV:

- srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik minulosti (ČJS-5-3-03)
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení (ČJL-5-1-03)
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru (ČJL-5-1-07)

Vojáci ve válce (blok 3, lekce 12)

Cílem lekce při jejím zařazení v prvostupňovém vzdělávání je, aby žáci vnímali důležitost různých historických pramenů pro pochopení událostí v minulosti a získali povědomí o konkrétní etapě našich dějin. Před jejím využitím ve výuce by se žáci s tématem druhé světové války měli seznámit v kontextu místa, kde žijí. Pamětní deska, památník obětem války či dobová fotografie konkrétního místa v okolí školy jsou vhodným historickým pramenem, ke kterému žáci mohou zjišťovat informace o životě lidí v daném období. Aby si utvořili představu, o jak „vzdálenou“ minulost se jedná, pracují s časovou osou. Pro uvedení tématu druhé světové války lze využít krátké video [animované historie](#) z ČT edu.

V lekci se seznamují s příkladem vojáka, který se jako příslušník SS a gestapa podílel za druhé světové války na genocidě Židů ve varšavském ghettu. Hledají odpověď na otázku: „Proč to dělal?“ Zároveň se učí porovnávat texty podle záměru autora (proč a kdy text vznikl, co měl způsobit) a pokoušejí se popsat důvody, proč lidé ve válce páchají násilí. Z pracovního listu doporučujeme využít úvodní fotografii i se zadáním.

Realizace:

- Učitel zapíše na tabuli otázku „Proč to dělal?“
- Přečte text o životě vojáka Josefa Blöscheho a ověří porozumění slovům, která by pro žáky mohla být obtížná.
- Žáci ve skupině čtou texty (zdroje 1, 2, 4) a zaznamenávají si informace do tabulky.
- Sdílejí a porovnávají informace, které si zapsali do tabulky.
- Ve skupině uvažují nad důvody, které mohly vést k jednání vojáka. Namísto desetistupňové škály mohou hodnotit na úrovni souhlasíme/nesouhlasíme.
- Ve skupině formulují odpověď na badatelskou otázku a zapíší ji na tabuli k otázce.
- Učitel moderuje diskusi k zapsaným odpovědím.

Naplňované očekávané výstupy RVP ZV:

- využívá knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti (ČJS-5-3-02)
- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas (ČJL-5-1-01)

Holocaust (blok 4, lekce 16)

Cílem lekce při jejím zařazení v prvostupňovém vzdělávání je, aby žáci vnímali dějinné události z perspektivy života obyčejných lidí. Zároveň umožňuje zamyšlení nad stereotypním posuzováním lidí, se kterými se setkávají, např. podle jejich národnosti.

V lekci se žáci seznámí s částí příběhu Anny Frankové a skrze fotografii a úryvek z jejího deníku si mohou utvořit představu o podobě nacistického pronásledování židovského obyvatelstva. Hledají odpověď na otázku: „Proč se Anna musela ukrývat?“ Zároveň se učí využívat informace z textu, objevovat informace ve fotografii a domýšlet významy. Z pracovního listu doporučujeme využít zdroj 1 (fotografii dívky) a 2 (úryvek z deníku a fotografie).

Realizace:

- Pro úvodní evokaci je vhodné využít libovolný deník. Žáci na základě vlastní zkušenosti uvádějí, k čemu jsou deníky používány, jakou mohou mít podobu, zda si vedou vlastní deník a co do něj zaznamenávají.
- Žáci si ve skupině prohlédnou zdroj 1 (fotografii dívky) a do připravené tabulky zapíší odpovědi, na kterých se dohodnou.

- Odpovědi společně sdílejí.
- Učitel přečte popisek, který k fotografii náleží.
- Žáci si časové období, ze kterého je fotografie, vyznačí na časovou osu. Mohou hledat odpověď na otázku, jak je fotografie stará; odhadují, kolik let by dívka z obrázku bylo nyní; zamyslí se, zda znají někoho ve stejném věku.
- Ve skupinách pracují se zdrojem 2 (úryvek z deníku a fotografie), v textu vyznačují odpovědi na otázky a–c.
- Libovolným způsobem vyjádří, jaké pocity by asi měli oni, kdyby se ocitli ve stejné situaci jako Anna. Pokud chtějí, mohou své vyjádření prezentovat ostatním.
- Osud dívky zjistí s využitím zdroje 4 (fotografie kamene zmizelých) a internetového slovníku.
- Učitel zapíše na tabuli otázku: „Proč se Anna musela ukrývat?“
- Ve skupinách formulují odpověď a sdílejí ji s ostatními.

Naplňované očekávané výstupy RVP ZV:

- využívá knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti (ČJS-5-3-02)
- rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už nemohou tolerovat (ČJS-5-2-02)
- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas (ČJL-5-1-01)
- rozlišuje různé typy uměleckých a neuměleckých textů (ČJL-5-3-03)

Vzpomínání na válku (blok 4, lekce 18)

Cílem lekce při jejím zařazení v prvostupňovém vzdělávání je, aby žáci měli příležitost na ukázce konkrétního případu nevhodného chování v Památníku Lidice reflektovat svoje vlastní chování na místech spojených s tragickými událostmi. Společně vytvářejí a diskutují pravidla chování na pietních místech.

V lekci se seznámí s popisem reálné situace (sáňkování v prostoru památníku Lidice) a se dvěma reakcemi nezúčastněných čtenářů. Žáci promýšlejí odpověď na otázku: „Jaké chování je při návštěvě památníků druhé světové války vhodné?“

Realizace:

- Evokace (probíhá před realizací lekce): Najděte v okolí školy / ve vašem městě pietní místo a zjistěte, k jaké události se vztahuje. Konají se u něj nějaká setkání, při jaké příležitosti, jak probíhají? Místo můžete vyfotografovat.
- Žáci prezentují informace o vyhledaném pietním místě, případně je představí i na fotografii.
- Učitel uvede lekci: „Minulost je v naší společnosti přítomná různými způsoby. Chodíme kolem starých domů a jiných památek, díváme se na historické filmy a seriály, hrajeme počítačové hry s historickou tematikou. Vzpomínáme na slavné okamžiky, ale i na tragédie.“ Následně přečte text „Co se může hodit“ z pracovního listu. Lze doplnit i zhlédnutím krátkého videa [Zprávičky: Vypálení Lidic](#).

- Žáci si ve skupinách prohlédnou zdroj 1 (fotografii lidického areálu) a na papír si zapíšou odpovědi na otázky: „Jak byste se podle vašeho názoru měli v tomto areálu pohybovat? Co je podle vás vhodné a co nevhodné chování?“ (V tento okamžik své odpovědi nesdílejí s ostatními skupinami.)
- Učitel přečte zdroj (FB status E. Stehlíka).
- Žáci si ve skupině přečtou zdroje 3 a 4 (reakce na FB status) a rozhodnou se, ke kterému názoru by se přiklonili a proč. Vyplní připravenou tabulku.
- Sdílejí odpovědi z tabulky, učitel vhodně moderuje diskusi. Odpovědi žáků nehodnotí, neurčuje hierarchii správných odpovědí. Vede je k poznání, že míra osobní svobody a chování je věcí diskuse, nelze ovšem porušit zásady piety, tj. úcty vůči zemřelým.
- Učitel zapíše na tabuli otázku: „Jaké chování je při návštěvě památníků druhé světové války vhodné?“ Žáci doplní, případně upraví pravidla chování, která vytvořili v úvodní části lekce, případně je zpracují do podoby informačního letáku pro návštěvníky pietních míst. Vytvořená pravidla prezentují ostatním.

Naplnované očekávané výstupy RVP ZV:

- využívá knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti (ČJS-5-3-02)
- rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už nemohou tolerovat (ČJS-5-2-02)

DOPORUČENÉ ZDROJE

- badatele.cz
- Badatelsky orientovaná výuka, projekt Univerzity Palackého v Olomouci. Dostupné z: <http://bov.upol.cz>
- Činátl, Kamil (2015). Každodennost perspektivou školních pramenů, in: Pažout, Jaroslav (ed.): Každodenní život v Československu 1945/48–1989, TUL–ÚSTR, s. 216–224. Dostupné z: https://www.dejepis21.cz/userfiles/tiny_uploads/knihovna/Kazdodenni%20zivot_Cinatl.pdf
- ČT edu – vzdělávací videoportál
- Čtenářská gramotnost v uzlových bodech vzdělávání (2020). NPI ČR, projekt PPUČ.
- dejepis21.cz
- Dostál, Jiří (2015). Badatelsky orientovaná výuka: pojetí, podstata, význam a přínosy. 10.5507/pdf.15.24443935. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/278406065_Badatelsky_orientovana_vyuka_pojeti_podstata_vyznam_a_prinosy
- Dotkni se 20. století, vzdělávací projekt Národního muzea v Praze. Dostupné z: <http://www.dvacatestoleti.eu>
- historylab.cz
- Křivánková, Vendula (2019). Pět kroků, příručka pro badatele, kteří chtějí měnit svět. Vzdělávací centrum Tereza. ISBN: 978-80-87905-18-0. Dostupné z: https://www.lipka.cz/soubory/vzdelavaci_program_bov_tereza--f11533.pdf
- Pohlová, Petra (2021). Badatelsky orientovaná výuka v učebnicích pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět na 1. stupni ZŠ. Hradec Králové. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/btkf42/STAG95015.pdf>
- MŠMT (2021). Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/files/rvp-zv-2021.pdf>

1. stupeň ZŠ - autorka
PhDr. Hana Havlíková, Ph.D.

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách dejepisplus.npi.cz.

Národní pedagogický institut České republiky

www.npi.cz

Rok vydání 2022

npi | Národní pedagogický institut
České republiky

Dílo podléhá licenci Creative Commons
[CC BY SA 4.0–Uveďte původ –Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)